

გლობალური
ჯანდაცვა

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Global Health Institute
Levan Mikeladze Foundation

Global Health

Edited by George Shakarishvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
გლობალური ჯანდაცვის ინსტიტუტი
ლევან მიქელაძის სახელობის ფონდი

გლობალური ჯანდაცვა

გიორგი შაქარიშვილის რედაქციით

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

სახელმძღვანელოში განხილულია საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ის აქტუალური საკითხები, რომლებიც გლობალური მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე ზემოქმედებს. მათ შორისაა – მსოფლიოს მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შეფასებისა და რისკფაქტორების განსაზღვრის მეთოდები, მოსახლეობის რაოდენობრივი და ასაკობრივი დინამიკის გავლენა ეპიდემიოლოგიურ და დემოგრაფიულ გარდასახვაზე, გლობალური ჯანდაცვის ინტეგრაცია საერთაშორისო ურთიერთობების დღის წესრიგში, გლობალური ჯანდაცვის მდგომარეობა მე-20 და 21-ე საუკუნეების მიჯნაზე და მრავალი სხვა ახლად წარმოქმნილი პრობლემა, რომელიც გლობალიზაციის პროცესის განვითარებასთან ერთად მზარდ ინტეგრაციას განიცდის პოპულაციურ ჯანმრთელობასთან. წიგნი განკუთვნილია საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სტუდენტებისა და პროფესიონალებისთვის.

The textbook overviews those critical issues of public health which affect the health status of the global population. The book provides a comprehensive explanation of multiple methods for assessing the population's health and determining health-related risk factors, elaborates on the integration of health into the agenda of global affairs, explains the implications of the population's quantitative and age dynamics on epidemiological and demographic transitions, describes the state of global health at the turn of the 20th and 21st centuries, and overviews many other emerging problems which, with the progress of globalisation, increasingly integrate into health issues of the world's population. The presented work is for professionals and students engaged in the field of public health.

რეცენზენტები:

პაატა იმნაძე,

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი*

ნინო ვეფხვაძე,

*თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო
უნივერსიტეტის პროფესორი*

თამარ ლობჯანიძე,

*საქართველოს უნივერსიტეტის
პროფესორი*

თენგიზ ვერულავა,

*ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი*

აკაკი ზოიძე,

*საქართველოს პარლამენტის
ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ
საკითხთა კომიტეტის თავმჯდომარე*

მარიამ ჯაში,

*საქართველოს პარლამენტის განათლების,
მეცნიერების და კულტურის კომიტეტის
თავმჯდომარე*

გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადანყვევებით

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2017

© გიორგი შაქარიშვილი, 2017

ISBN 978-9941-13-621-4

ედვინება
მანანა სარიშვილს
და
რომან შაქარიშვილს

გიორგი შაქარიშვილი

დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის სამკურნალო ფაკულტეტი.

ფლობს საზოგადოებრივი ჯანდაცვის მაგისტრის (ბოსტონის უნივერსიტეტი) და სოციალური პოლიტიკის დოქტორის (ოქსფორდის უნივერსიტეტი) აკადემიურ ხარისხებს.

მუშაობდა მსოფლიო ბანკის საქართველოს ჯანდაცვის რეფორმის პროექტის დირექტორად. 2000 წლიდან ეწევა პრაქტიკულ და სამეცნიერო მოღვაწეობას გლობალურ ჯანდაცვაში, მათ შორის:

- ამერიკის დაავადებათა კონტროლის ცენტრი, მეცნიერ-მუშაკი (ატლანტა, აშშ);
- მსოფლიო ბანკი, მკვლევარი კონსულტანტი (ვაშინგტონი, აშშ);
- **International Medical Corps**, ტექნიკური დირექტორი (ვაშინგტონი, აშშ);
- **Chemonics International**, გლობალური ჯანდაცვის ჯგუფის დირექტორი (ვაშინგტონი, აშშ);
- ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია, შიდსის, ტუბერკულოზისა და მალარიის გლობალური ფონდის უფროსი ტექნიკური ოფიცერი (ჟენევა, შვეიცარია);
- შიდსის, ტუბერკულოზის და მალარიის გლობალური ფონდი, უფროსი მრჩეველი ჯანდაცვის სისტემების დარგში (ჟენევა, შვეიცარია);

არის გლობალური ჯანდაცვის ინსტიტუტის (საქართველო) გამგეობის თავმჯდომარე, მელბურნის უნივერსიტეტის (ავსტრალია) ასოცირებული პროფესორი, გლობალური ჯანდაცვის საუნივერსიტეტო კონსორციუმის (აშშ) განათლების კომიტეტის წევრი. განხორციელებული აქვს ჯანდაცვის პროგრამების მართვა, ტექნიკური, კვლევითი და საკონსულტაციო სამუშაოები მსოფლიოს 30-მდე ქვეყანაში. გამოქვეყნებული აქვს ორი მონოგრაფია (**Poverty and Equity in Healthcare Financing – Analyzing the Post-Soviet Healthcare Reforms; Decentralization in Healthcare – Lessons and Experiences from Central and Eastern Europe**) და 30-ზე მეტი სამეცნიერო სტატია.

სარჩევი

წინასიტყვაობა	13
თავი 1: რა არის გლობალური ჯანდაცვა?	17
განმარტებები	18
გლობალური ჯანდაცვა მოქმედებაში: რამდენიმე საილუსტრაციო მაგალითი	21
➤ საერთაშორისო რეაგირება დასავლეთ აფრიკაში ეპოლას ვირუსის ეპიდემიაზე	21
➤ საერთაშორისო დაფინანსების ახალი მექანიზმის შემუშავება პნევმოკოკური ვაქცინის ფართოდ გამოყენებისთვის	24
➤ გლობალური ჯანმრთელობის უსაფრთხოების ინიციატივა გამოყენებული ლიტერატურა	26 28
თავი 2: გლობალური ჯანდაცვის ისტორია	30
მთავარი გზავნილები	30
გლობალური ჯანდაცვის საწყისები: ანტიკური პერიოდიდან შუა საუკუნეებამდე	31
კოლონიალიზმის ეპოქა: ტროპიკული და სამხედრო მედიცინის განვითარება	36
ინდუსტრიული რევოლუციის ზეგავლენა გლობალურ ჯანდაცვაზე საერთაშორისო ჯანდაცვა მე-20 საუკუნეში	37 42
გამოყენებული ლიტერატურა	45
თავი 3: მსოფლიოს მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შეფასების და რისკ-ფაქტორების განსაზღვრის მეთოდები	47
მთავარი გზავნილები	47
კომპლექსური ინდიკატორების შემცველი ჯამური მეთოდები	50
➤ ხარისხობრივად დაზუსტებული სიცოცხლის წლები (Quality-Adjusted Life Year, QALY)	50
➤ ჯანმრთელი ცხოვრების ხანგრძლივობა (Healthy Life Expectancy, HLE)	51
➤ ჯანმრთელობის დაკარგვის გამო გამოწვეული უნარშეზღუდული სიცოცხლის წლები (Disability-Adjusted Life Year, DALY)	53
ჯანმრთელობის დეტერმინანტები და რისკფაქტორები	54
ავადობის გლობალური ტვირთის კვლევის უახლესი მონაცემები	56

გლობალური ჯანდაცვა

ავადობის გლობალური ტვირთის პროგნოზი 2030 წლისათვის გამოყენებული ლიტერატურა	57 59
თავი 4: გლობალური ჯანდაცვის ინტეგრაცია	
საერთაშორისო ურთიერთობების დღის წესრიგში	61
მთავარი გზავნილები	61
გლობალური ჯანმრთელობის დიპლომატია	64
გლობალური ჯანდაცვა როგორც რბილი ძალის დიპლომატიური ინსტრუმენტი	65
ჯანმრთელობის დიპლომატიის გამოყენება საერთაშორისო კონფლიქტების გადაჭრაში	70
გლობალური ჯანმრთელობის მართვა	71
საერთაშორისო სავაჭრო რეგულაციები და გლობალური ჯანდაცვა	75
➤ მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შეთანხმებების ზეგავლენა ჯანმრთელობაზე	76
გამოყენებული ლიტერატურა	80
თავი 5: ინფექციურ დაავადებათა ეპიდემიები და პანდემიები, როგორც გლობალური უსაფრთხოების პრობლემა	
მთავარი გზავნილები	82
ინფექციათა გამომწვევი პათოგენები	84
➤ ბაქტერიები	84
➤ ვირუსები	86
➤ პარაზიტები	87
➤ სოკო	87
➤ პრიონები	88
პათოგენებთან, ინფექციასთან და დაავადებასთან კონტაქტი	88
ინფექციური პათოგენების გადაცემა	90
ინფექციურ დაავადებათა გლობალური გავლენა	95
ჯანმრთელობის საერთაშორისო რეგულაციები	98
გამოყენებული ლიტერატურა	101
თავი 6: გლობალური გარემოს ცვლილებების გავლენა ჯანმრთელობაზე	
მთავარი გზავნილები	103
კლიმატის ცვლილება	105

სათბურის ეფექტი	106
სტრატოსფერული ოზონის დაშლა	110
ტყის მასივის შემცირება	111
ნიადაგის დეგრადაცია	114
ჰაერის დაბინძურება	116
წყლის დაბინძურება	118
მტკნარი წყლის რესურსების კლება	119
ოკეანის ცვლილება	120
გლობალური რეაგირება გარემოს ცვლილებებზე	122
გამოყენებული ლიტერატურა	124
თავი 7: მსოფლიოს მოსახლეობის რაოდენობრივი და ასაკობრივი დინამიკის გავლენა გლობალურ ჯანმრთელობაზე	126
მთავარი გზავნილები	126
დემოგრაფიული და ეპიდემიოლოგიური გარდასახვა	128
➤ გლობალური მოსახლეობის მატება და დემოგრაფიული გარდასახვა	130
➤ გლობალური მოსახლეობის დაბერება და ეპიდემიოლოგიური გარდასახვა	137
გლობალური მიგრაცია	140
ურბანიზაცია	144
გამოყენებული ლიტერატურა	147
თავი 8: კომპლექსური კატასტროფები, ჰუმანიტარული დახმარება და ჯანმრთელობა	149
მთავარი გზავნილები	149
კომპლექსური ჰუმანიტარული კატასტროფების გამომწვევი მიზეზები	153
➤ სტიქიური უბედურება	153
➤ შეიარაღებული კონფლიქტები	155
➤ ლტოლვილები და იძულებით გადაადგილებული პირები	157
საზოგადოებრივი ჯანდაცვის პრობლემები კომპლექსური ჰუმანიტარული კატასტროფების დროს	159
ჰუმანიტარული დახმარების აღმოჩენა კომპლექსური კატასტროფების დროს	161
➤ ჰუმანიტარული დახმარების ისტორია	161
➤ ჰუმანიტარული დახმარების კოორდინაცია	163

➤ ჰუმანიტარული დახმარების მარეგულირებელი საერთაშორისო კონვენციები	164
➤ ჰუმანიტარული დახმარების აღმოჩენასთან ასოცირებული რისკები	165
გამოყენებული ლიტერატურა	166
თავი 9: ბიოტერორიზმი, როგორც გლობალური ჯანმრთელობის საფრთხე	167
მთავარი გზავნილები	167
ბიოლოგიური იარაღის ისტორია	169
ბიოლოგიური იარაღისთვის გამოყენებული ბიოლოგიური აგენტები	171
➤ ბაქტერიული აგენტები	173
➤ ვირუსული აგენტები	177
➤ ტოქსინები	179
საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის სამსახურების ზედამხედველობა და ბიოტერორიზმისთვის მზადება	180
➤ საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სამსახურების ზედამხედველობა	180
➤ ბიოტერორიზმისთვის მზადყოფნა	182
გამოყენებული ლიტერატურა	184
თავი 10: ანტიმიკრობული პრეპარატებისადმი მდგრადობა	185
მთავარი გზავნილები	185
რა არის ანტიმიკრობული მდგრადობა?	186
მდგრადობა ანტიბიოტიკების მიმართ	188
ანტიბიოტიკების ახალი კლასების შექმნის ამჟამინდელი მცდელობები	191
ანტიმიკრობული რეზისტენტობის გამომწვევი მიზეზები	194
➤ ანტიმიკრობული საშუალებების გამოყენება სამედიცინო პრაქტიკაში	194
➤ ანტიმიკრობული პრეპარატების არასწორად გამოყენება მომხმარებლების მიერ	195
➤ ანტიმიკრობული პრეპარატების გამოყენება სოფლის მეურნეობაში	196
ანტიმიკრობულ რეზისტენტობასთან დაკავშირებული გლობალური კოლექტიური ქმედების განხორციელების სტრატეგიები	197

➤ ხელისუფლებისა და ჯანდაცვის სისტემების როლი ანტიმიკრობულ რეზისტენტობასთან ბრძოლაში	198
➤ ანტიმიკრობულ რეზისტენტობასთან დაკავშირებული საერთაშორისო ასპექტები	200
გამოყენებული ლიტერატურა	203
თავი 11: ფარმაცევტული პროდუქციის გაყალბება	205
მთავარი გზავნილები	205
ფარმაცევტული და სამედიცინო ფალსიფიცირებული პროდუქციის განმარტება	208
ფალსიფიცირებული ფარმაცევტული საშუალებების გლობალური გავრცელება	211
ფარმაცევტული საშუალებების ფალსიფიკაციის ეკონომიკური ასპექტები	215
ფალსიფიცირებული ფარმაცევტული საშუალებები და გლობალური უსაფრთხოება	216
ფალსიფიცირებული ფარმაცევტული საშუალებების წარმოება და მათი წყაროები	217
ფალსიფიცირებულ ფარმაცევტულ პროდუქტებთან ბრძოლის მექანიზმები	220
➤ ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია	220
➤ ინტერპოლი	221
➤ ევროსაბჭოს „მედიკრაიმის“ კონვენცია	222
ბოლოთქმა	223
გამოყენებული ლიტერატურა	224
თავი 12: ჯანდაცვის სფეროში ადამიანური რესურსების გლობალური დეფიციტი და მიგრაცია	225
მთავარი გზავნილები	225
ჯანდაცვის პროფესიონალების მიმართ გლობალურ დონეზე არსებული მოთხოვნა, მონოდებადა მათი არათანაბარი განაწილება	226
ჯანდაცვის მუშაკების მიგრაცია გლობალიზებულ სამყაროში	232
ჯანდაცვის მუშაკთა გლობალური მიგრაციის შედეგად გამოწვეული დანაკარგები და სარგებლები	235
ჯანდაცვის მუშაკების ინტელექტუალური რესურსის გადინების შესაჩერებლად განეული საერთაშორისო ძალისხმევა	237
გლობალური პრაქტიკის კოდექსი ჯანდაცვის პერსონალის საერთაშორისო დაქირავების შესახებ	239

გლობალური ჯანდაცვა

ჯანდაცვის ადამიანური რესურსების გლობალური სტრატეგია: „ჯანდაცვის მუშახელი 2030 წელს“	241
გამოყენებული ლიტერატურა	243
თავი 13: სურსათის გლობალური სისტემა და ჯანმრთელობა	245
მთავარი გზავნილები	245
სურსათის გლობალური სისტემის მიმოხილვა	246
სურსათის გლობალური ბაზარი	248
ჭარბი წონა და სიმსუქნე, როგორც გლობალური ჯანმრთელობის პრობლემა	252
კვების ნაკლებობა და შიმშილი	256
მსოფლიოს მოსახლეობის მატება და მასთან ასოცირებული საკვების დეფიციტი	258
სურსათის გაფუჭება	261
მიკრონუტრიენტების დეფიციტი	261
➤ საკვები პროდუქციის გამდიდრება მიკრონუტრიენტებით	263
გამოყენებული ლიტერატურა	265
თავი 14: თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიებისადმი დამოკიდებულება, როგორც გლობალური ჯანმრთელობის პრობლემა	267
მთავარი გზავნილები	267
საინფორმაციო ტექნოლოგიებისადმი დამოკიდებულების ნეიროფიზიოლოგიური საფუძვლები	271
საინფორმაციო ტექნოლოგიებისადმი დამოკიდებულების ტიპები	274
➤ ინტერნეტი	274
➤ მობილური ტელეფონები	276
➤ სოციალური მედია და ინფორმაციით გადატვირთვა	279
➤ ძალადობრივი ვიდეოთამაშები	281
საინფორმაციო ტექნოლოგიებზე დამოკიდებულების სამკურნალო ცენტრების შექმნა	282
გამოყენებული ლიტერატურა	283
თავი 15: გლობალური ჯანდაცვა მე-20 და 21-ე საუკუნეების მიჯნაზე	285
ათასწლეულის განვითარების მიზნები: 2000-2015	285
მდგრადი განვითარების მიზნები: 2016-2030	287
მდგრადი განვითარების მიზნების განხორციელების გამონკვევები	290
გამოყენებული ლიტერატურა	293

წინასიტყვაობა

1990-იან წლებში, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მშენებლობის საწყის ეტაპზე, საქართველომ საერთაშორისო ჯანდაცვის სისტემასთან თანამშრომლობით მნიშვნელოვანი სარგებელი მიიღო. ქვეყნის მოსახლეობის ჯანმრთელობა საგრძნობლად იყო დამოკიდებული საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ მოწოდებულ ჰუმანიტარულ დახმარებაზე. ამასთანავე, ჯანდაცვის სექტორის რეფორმირებისთვის საქართველო უხვად იღებდა საერთაშორისო ტექნიკურ და ფინანსურ დახმარებასაც. სწორედ ამ წლებში, მედიცინის და საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ქართველი სპეციალისტების უცხოელ კოლეგებთან თანამშრომლობის შედეგად, ქვეყანაში დაიწყო საერთაშორისო ჯანდაცვის დარგში ადგილობრივი პროფესიული კადრების პირველი თაობის ჩამოყალიბებაც.

ამავე პერიოდში, მსოფლიოს მასშტაბით, გლობალიზაციის მიერ გამოწვეული კატაკლიზმები გახშირდა. გლობალიზაციის თანამდევმა ეკოლოგიურმა, პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა თუ სოციალურმა გამოწვევებმა წარმოშვეს ისეთი რისკვაქტორები, რომლებმაც საფრთხე შეუქმნა არა მხოლოდ ცალკეული (ძირითადად განვითარებადი) ქვეყნების, არამედ მთელი მსოფლიოს მოსახლეობის ჯანმრთელობას. აღნიშნული რისკების მაგალითებია – ანტიმოკრობული რეზისტენტობა, კლიმატის ცვლილება, გარემოს დაბინძურება, ბიოტერორიზმი, ლტოლვილთა მასობრივი გადაადგილება, სამხედრო და ჰუმანიტარული კატასტროფები, ჯანდაცვის მუშაკების გლობალური მიგრაცია და სხვა. შესაბამისად, აუცილებელი გახდა იმ დროს არსებული **საერთაშორისო ჯანდაცვის** დარგის პარალელურად, რომელიც განვითარებული ქვეყნების მიერ განვითარებადი ქვეყნების მიმართ დახმარებაზე იყო ორიენტირებული, ახალი – **გლობალური ჯანდაცვის** – დარგის განვითარებაც, რომელიც ეხება იმ რისკების აღმოფხვრას, რომლებიც არ სცნობენ ცალკეულ სახელმწიფოთა პოლიტიკურ საზღვრებს და ჯანმრთელობისთვის გლობალური მასშტაბის საფრთხეებს ქმნიან.

გლობალური ჯანდაცვა კომპლექსური დარგია და წარმოადგენს ისეთი მრავალფეროვანი დისციპლინების სინთეზს, როგორცაა მედიცინა, საზოგადოებრივი ჯანდაცვა, ჯანდაცვის პოლიტიკა, საერთაშორისო ურთიერთობები, პოლიტიკონომია, საგარეო ვაჭრობა, ფინანსები, მენეჯმენტი, დემოგრაფია, ეკოლოგია, სოციოლოგია, ანთროპოლოგია, კვება, ქცევითი მეცნიერებები და სხვა. გლობალური ჯანდაცვა ამავე დროს სწრაფად მზარდი პროფესიაცაა, რომლის აუცილებლობა დღითი დღე იზრდება გლობალიზაციის მიერ მოტანილი შესაძლებლობების ეფექტურად გამოყენების და გამოწვევების თავიდან აცილების მიზნით. სწორედ ამიტომ, 2000-იანი წლების დასაწყისიდან მსოფლიოს წამყვან აკადემიურ ცენტრებში **საერთაშორისო ჯანდაცვის** სასწავლო პროგრამებთან ერთად დაიწყო **გლობალური ჯანდაცვის** პროგრამების დანერგვა. 2008 წელს კი დაარსდა გლობალური ჯანდაც-

გლობალური ჯანდაცვა

ვის საუნივერსიტეტო კონსორციუმი, რომელშიც მსოფლიოს 150-მდე აკადემიური ცენტრია გაერთიანებული.

წინამდებარე სახელმძღვანელოს მიზანია, საქართველოში გლობალური ჯანდაცვის შესწავლის მსურველებს შესაძლებლობა მისცეს, მშობლიურ ენაზე გაეცნონ დარგის საფუძვლებს. სახელმძღვანელო შედგენილია საერთაშორისო ტექნიკური ლიტერატურის მიმოხილვის საფუძველზე, ასახავს დარგში ამჟამად მიმდინარე დისკუსიებს, შეიცავს მონაცემთა უახლეს ბაზებსა და ანალიტიკურ მასალას.

Preface

Throughout the 1990s, in the early phase of building the sovereign state, Georgia was the recipient of abundant benefits as a result of its cooperation with the international health community. The health status of the population largely depended on the humanitarian assistance provided by international partners, while external technical and financial support advanced the national healthcare reforms. During this period, Georgian medical and public health professionals had ample opportunities to collaborate with leading international health experts, which prepared the grounds for scaling-up the first generation of Georgian practitioners of international health.

More broadly, the same period was marked by the increased influence of globalization on the health of the world's population. Ecological, political, economic and social challenges, brought about by globalization, created health-related risks affecting not only individual (mainly developing) countries, but the entire global population. A few examples of such risk factors include – antimicrobial resistance, climate change, environmental pollution, bioterrorism, massive migration of refugees, military conflicts, humanitarian catastrophes, global migration of health workers, etc. Thus, the emergence of **Global Health**, which addresses the determinants of health that go beyond a country's political borders, became a necessary addition to the existing field of **International Health**, the term which implies the provision of support from developed to developing nations.

Global health is a complex field which represents the synthesis of medicine, public health, health policy, international relations, politics, economics, international trade, finance, management, demography, ecology, sociology, anthropology, nutrition, behavioral sciences and other related disciplines. It is also a rapidly growing profession, with its importance increasing as globalization continues to produce unintended health-related side effects. Since the early 2000s, there has been a proliferation of global health academic programs at the world's leading universities. In 2008, the Consortium of Universities for Global Health was established, which currently includes about 150 academic institutions worldwide.

The purpose of this textbook, written in Georgian, is to acquaint Georgian professionals with the foundations of the topic of global health and to promote the integration of global health into local academic programs. The volume brings together modern technical literature and reflects ongoing discussions, updated databases and analytical material.

